

9.0. ОСНОВНА ПРАВИЛА ЗАШТИТЕ, КОРИШЋЕЊА И УРЕЂЕЊА ПОДРУЧЈА

Стратегија заштите и развоја подручја Голије, полазећи од **приоритета заштите укупних вредности и потенцијала подручја**, заснива се на начелу **превенције негативних промена** квалитета животне средине, на **концепту одрживог развоја и мудрог и трајном коришћењу просторних ресурса** - уз уважавање статуса подручја и потреба локалне заједнице.

Са становишта заштите и управљања укупношћу животне средине, подручје Плана се мора посматрати **као јединствена и недељива целина**, уз остваривање вертикалне сарадње (актери и нивои управљања од локалног, преко регионалног до националног) и хоризонталне сарадње кроз усклађивање потенцијалних конфликтних интереса у простору (туризам, рударство, пољопривреда, шумарство, заштита и др.).

Стратегијом се наводе основна правила заштите, коришћења и уређења подручја која су обавезујућа за израду Плана и других пратећих, планских и секторских докумената.

Изградња – Изградња ће се заснивати на поштовању следећих начела:

- задржавању постојеће матрице насељености, од центара заједнице насеља до групација објеката и појединачних локација које су од значаја за Планом препознате функције подручја,
- концентрацији изградње, без обзира на намену, уз већ постојеће целине и објекте, са минималним проширивањем изграђених површина и отварањем нових локација,
- примени традиционалних материјала и габарита у обликовању архитектуре,
- дисперзији намена и полифункционалном развоју насеља,
- уз елиминационе критеријуме граничних капацитета, саобраћајне доступности и инфраструктурне опремљености.

Заштита биотопа – Основна обавеза уређења предела односи се на *задржавање постојеће структуре предела*, са следећим мерама неге:

- у шумских комплексима:
- екстензивна експлоатација шумских станишта која су блиска потенцијалној природној вегетацији, са задржавањем у свакој газдинској јединици извесног учешћа сувог дрвећа, како би се дозволило природно изумирање;
- местимична екстензификација експлоатације шума увођењем метода експлоатације блиске природи - коришћење појединачног дрвећа,

пребирна до групимичне сече и формирање станишта мешовите старости и др.

- у комплексима биотопа отворених подручја на сувим стаништима:
- заштита и унапређење екстензивно коришћених животних простора ради одржавања генетичког потенцијала (пашњаци и ливаде);
- одржавање сличних секундарних животних простора који се развијају кроз сукцесије на сировом земљишту (каменоломи, позајмишта, деградирана земљишта) и др.
- у комплексима биотопа ливада и пашњака:
- успостављање *мозаичних мера неге* на малим површинама са ручним кошењем;
- местимично кошење, кошење влажних ледина, угара, пашњака и ливада под посебним условима.

Природна и градитељска баштина - Правна и техничка заштита објеката и заштићене околине, чување и обнова природних и културних вредности спроводиће се у складу са законом, али и уз примену најновијих међународних докумената, с обзиром да у нашој регулативи још увек није у довољној мери дефинисан појам интегралне баштине - што би у случају Голије било неопходно.

Мере и активности које ће се Планом промовисати, начелно се могу дефинисати на нивоу:

- опште заштите интегралне баштине (природних и грађених облика добара) полазећи од става да је и баштина **необновљив ресурс**;
- обнове појединих руралних целина као специфичних облика насеља и појединих објеката намењених истраживачким центрима, школама у природи и алтернативним облицима живота у природи;
- различитих туристичких атракција у тесној спреси са коришћењем природних вредности;
- активирања духовних вредности градитељског наслеђа, везаних за рад црквених институција или лаичких фондација;
- оживљавања других активности, пре свега пољопривредних, у оквиру којих би утилитарни облици градитељске баштине представљали саставни део свакодневног живота заједнице.

С обзиром на широк дијапазон карактера, комплексни садржај и просторну прожетост наслеђа, План ће обезбедити услове за интегралну презентацију свих категорија материјалног и нематеријалног наслеђа, преко: *природних и културних итинерера, симболичких места, културног пејсажа, места сећања од локалног,*

националног и међународног значаја, које међусобно повезују поједине појаве, места, скупине и просторне целине.

Подручја ширег комплекса Студенице, Градца и Придворице захтевају израду посебних планских докумената у којима би се прецизирале мере заштите, како археолошко-споменичког наслеђа, тако и аутентичног природног окружења. За остале врсте евидентираних наслеђа, као и за појаве које су Планом валоризоване, дефинисаће се услови и мере које ће се утврдити посебним правним актима на основу секторских прописа.

Културни предео - Приоритет се ставља на мере подупирања и унапређивања пољопривреде које се свODE на следеће:

- одржавање пашњака и ливада као и унапређење екстензивног држања стоке (бачије);
- коришћење алтернативних могућности иско-ришћавања пашњака и ливада;
- унапређење локалних производа и тржишта кроз сеоске пијаци (вашаре), формирање знака порекла - печата квалитета;
- ширење сагласне кооперације више субјеката, а нарочито поштовање традиционалних начина и облика изградње.

Земљиште - У зависности од нивоа ерозионих ризика и врсте ерозије, План ће дефинисати површине подложне ерозији и предложити посебне мере коришћења и антиерозионог газдовања земљиштем шумама:

- забране кресања лисника, чисте сече шума на нагнутим теренима, испаше на деградираним теренима;
- обавезе претварања деградираних њива у ливаде, мелиорације деградираних пашњака, пошумљавања голети, конверзије култура и др.

Водоснабдевање и каналисање вода – Обавезна је заштита свих изворишта, земљишта и водених површине (посебно у подручју заштите изворишта великих регионалних система), од утицаја који могу неповољно деловати на издашност извора и здравствену исправност воде.

Обавезно треба предвидети, како за насеља тако и за постојеће и планиране туристичке центре и друге привредне објекте на простору Плана:

- изградњу месних водовода са перспективом да се сва домаћинства на подручју прикључе на водоводну мрежу;
- дезинфекцију воде на изворишту и просторну заштиту извориште сваког месног водовода и појединачно каптираног извора;
- изградњу канализације у свим насељима са уградњом мањих уређаја за пречишћавање отпадних вода у складу са климатским условима;

- обавезно пречишћавање свих отпадних вода сагласно стандардима прописаним законом, и обезбеђење одржавања, контроле и надзора над њима;
- уређење и одржавање заштитних зона изворишта;
- праћења стања квалитета вода;
- очувања квалитета површинских вода у складу са захтеваном класом, предузимање мера заштите од исцрпљивања капацитета изворишта, посебно неадекватног каптирања и експлоатације минералних вода.

Хидропотенцијал - Стратегија у коришћењу хидроенергетског потенцијала на подручју Плана, мора да се заснива на очувању природних услова на водотоку, свођењем негативних утицаја изградње свих објеката на прихватљиву меру, сагласно условима и ограничењима.

Однос према изградњи хидроелектрана на простору Плана требало би да се заснива на следећим чињеницама:

- евидентиране хидроелектране, немају већи значај за енергетски систем Србије, али у локалним оквирима могле би да буду алтернативни извор снабдевања електричном енергијом удаљених засеока и појединачних производних објеката, допуна у снабдевању на простору Плана;
- хидроелектране не спадају у категорију потрошача воде, али узрокују промене у водном режиму, негативно утичу на стање обала и при-обаља, ремете, а често и онемогућавају природне процесе и активности у водотоку и др.

Код процене могућности изградње истих, поштоваће се следећи ставови:

- код захватања вода увести ограничење у маловодном периоду године, до нивоа гарантованог минимума, који би се дефинисао преко трајања протицаја, као 95 % и већи, зависно од сваког појединачног случаја;
- код брана са акумулацијама, ово ограничење би се дефинисало као »гарантовани протицај« тј. акумулација би требало да преузме улогу повећања и обезбеђења минималних протицаја у водотоку;
- изградња не сме да угрози постојећу ихтиофауну и друге посебне вредности подручја.

Уређење водотока и заштита од поплава – Стратегија одбране од поплава мора се заснивати на принципу планирања намене површина и изградње трајних објеката ван угрожених зона. Потребно је, ради одбране и смањења штета од поплава, на првом месту, дефинисати:

- зоне и степене угрожености од поплава и
- намене и коришћена угрожених простора,

што ће захтевати додатна истраживања да би се плавне зоне могле да узму у обзир при изради урбанистичких и регулационих.

Поред заштитне функције, уређење корита и обала водотока може бити иницирано другим разлозима и послужити у друге намене – стабилизација трасе, заштита појединих објеката, комуникација, уређење деоница тока кроз насеља или друга значајна подручја и пределе и сл. Основна обавеза при уређењу водотока, без обзира на сврху због које се приступа уређењу, требало би да буде уклапање регулационих радова у амбијенталну целину и окружење, одговарајућим избором типа и врсте конструкције и применом одговарајућих материјала.

Саобраћај – Планом ће се предвидети повезивање регионалних путева на подручју и његово отварање у свим правцима. На тај начин ће се омогућити боља комуникација на подручју Парка, контрола кретања људи и спречавање недозвољених активности. Реконструкцију саобраћајне инфраструктуре, асфалтирање макадамских и санација земљаних путева извести према свим техничким прописима, а планирати локације за трајне и привремене депое грађе, одговарајућу саобраћајну опрему пута, проширења/видиковце, подићи заштитно зеленило и дефинисати заштитне зоне.

Туризам - Реалност домаће економске ситуације и позиција Србије, односно њених планинских туристичких центара на туристичком тржишту упућују на пажљиво планирање туристичке понуде.

Пре изградње нових капацитета потребно је прво реконструисати постојеће капацитете и објекте, њима дати специфичан дух и обезбедити услове за пружање квалитетних услуга.

Простор сваке од пет општина има своје специфичности и удео у укупној површини Плана. Различити атрактивни програми и услуге, а не само одређени број лежја, обезбеђују позицију на туристичком тржишту и сходно томе и одређени профит.

Опремање подручја за поједине функције Парка природе идентично је потребама уређења подручја за потребе туризма. Приоритет је изградња и стављање у функцију информативно-контролних пунктова на прилазима и на подручју Парка и постављање адекватне туристичко-информативне сигнализације на основу квалитетне графичке обраде.

Животна средина - На основу сагледаних досадашњих ефеката развоја на животну средину и издвојених проблема, с једне стране, а у складу са планираним развојним опредељењима, с друге, негативне економске и еколошке последице.

предлажу се следеће приоритетне мере заштите животне средине:

- коришћење еколошких енергената за грејање будућих туристичких капацитета у циљу очувања квалитета ваздуха,
- организовање система прикупљања и одлагања стајског ђубрива,
- коришћење стајњака са сточних фарми као органско ђубриво,
- побољшање нивоа комуналне опремљености насеља - претпоставка/услов за бољи квалитет живљења локалног становништва,
- сакупљање и евакуација отпадних вода преко канализације за потенцијалне туристичке центре (Беле Воде-Дајићи, Одвраћеница, Рудно, Студеница и др.) и секундарне центре и санитарних, односно непропусних, септичких јама у селима;
- санација и модернизација постојећих локалних водовода и изградња нових;
- каблирање основне електропреносне мреже;
- уређење локалних гробља и организовање надзора над њима;
- третман угинулих животиња у складу са одговарајућом законском регулативом (сточна гробља);
- веће активирање општинских комуналних служби у решавању постојећих комуналних проблема.

Израда интегралног катастра загађивача животне средине је предуслов за успостављање мониторинга животне средине ради утврђивања: мера заштите и унапређивања животне средине, последица загађења на здравље људи и околину, као и ради праћења ефеката мера управљања животном средином.

За све објекте или радове који су изведени, или се планирају, а за које се претпоставља да имају/или могу имати негативан утицај на животну средину обавезно је урадити анализу утицаја на животну средину, у складу са Правилником о анализи утицаја објеката, односно радова на животну средину ("Службени гласник РС", бр. 61/92).

Још једном се истиче чињеница, да **квалитет животне средине представља јавни интерес, а природа јавно добро**, о чему се и без проглашења посебних услова заштите мора водити рачуна.

10.0. СМЕРНИЦЕ ЗА ИЗБОР ПРИОРИТЕТНИХ АКТИВНОСТИ

Циљ смерница јесте, превасходно, да се локалној заједници, Стараоцу, општинама и надлежним републичким органима омогући планирање активности на организовању ефикасног управљања, решавању конфликтних односа и прибављању потребних финансијских средстава.

Приоритетне активности које би требало да обезбеде организовано, стручно утемељено и сврсисходно спровођење Просторног плана виде се у следећим областима:

1. Израда и организовано спровођење Просторног плана подручја посебне намене Парка природе “Голија”

Основни предуслови за израду квалитетног планског документа су:

- доношење стручно валидне одлуке о планским границама подручја Голије (заштитне зоне Парка природе у контексту препорука међународних докумената) која ће бити услов и за планове вишег реда (од којих су неки у току);

- ревизија донетих докумената о заштити подручја (у оним деловима где је констатован сукоб интереса и промена стања). Уредбом би требало обухватити и дефинисање зона и режима заштите културно историјског наслеђа.

- спровођење закона и прописа - Потребно је да надлежне службе дефинишу јединствено упутство о поступку и надлежности издавања појединих аката за подручје Парка и за део подручја у границама Плана.

Цени се да је могућа легализација изграђених објеката инфраструктуре и индивидуалних објеката који се налазе у склопу већ изграђених површина, а који нису у супротности са режимима заштите и да је у складу са тим потребно донети одлуке о легализацији.

Неопходно је, обезбедити трајни, урбанистичко грађевински надзор на подручју.

2. Управљање Парком природе “Голија”

Пошто операционализација стратешких циљева, по дефиницији, превасходно и непосредно зависи од развоја Управе Парка, као званичног органа управљања највећим делом подручја, то је неопходно:

- стручно/кадровско, техничко и материјално јачање стручне службе Управе, са даљим дефинисањем права и овлашћења и развојем управљачких механизма у координацији са

Републиком и локалном самоуправом, а за територију целога Плана.

- опремање пунктова / будућих центара на целој територији Парка, приоритетно у Голијској реци, Студеници, Рудну и Шереметовици.

- формирање информационог документационог центра у оквиру Управе, на подручју Парка.

- непосредно ангажовање на: развоју производних програма који већ постоје (или су постојали) на подручју и специјализоване туристичке понуде, као и на развоју васпитно-едукативних програма, програма презентације Парка (“слике Парка”).

- дефинисање програма сарадње на међународном нивоу којим би се сагледале и могућности укључивања међународних фондова усмерених ка финансирању програма и пројеката заштите и презентације природних и културних добара.

3. Истраживања и грански планови

Програмом заштите и развоја планирана је, од 2002. године, израда низа стратешких/развојних стручних документа који нису реализовани. На основу анализа у Документационој основи Плана предност се даје следећим областима истраживања и појединим документима:

- хидролошка и хидрогеолошка истраживања за целу територију Плана, приоритетно ради одлучивања о изворима и начину водоснабдевања насеља;

- наставак рекогносцирања терена, ради евидентирања археолошких локалитета и стања културно-историјских добара (приоритет територија општине Ивањица), као и етнолошка и етнографска истраживања са прикупљањем материјала за музеј подручја;

- наставак истраживања посебних природних вредности подручја, по посебном Програму;

- израда вегетацијске карте са типологијом предела по међународној класификацији и методологији;

- израда карте ерозије за цело подручје.

На основу постојећих, претходно наведених истраживања и постојећих секторских планова, неопходна је:

- израда посебне Водопривредне основе за подручје Просторног плана;

- ревизија и усаглашавање постојећих шумских, ловних и риболовних основа газдовања са режимима и условима заштите, са посебним предлозима за активирање привредних

потенцијала и запошљавање радне снаге са подручја;

- израда **Програма развоја пољопривреде**, приоритетно сточарства;
- израда **Програма развоја туризма** за цело подручје, укључујући потенцијале ЈП “Србија–шума”;
- израда јединственог средњорочног **Програма конзервације, реконструкције и ревитализације** културних и природних добара, са појединачним пројектима који се одмах могу реализовати.

4. Израда урбанистичке документације

Сматра се, да се паралелно са израдом овог Плана треба приступити припремама за израду одговарајуће урбанистичке документације / урбанистичко-техничких услова (по највишим стандардима заштите природе и животне средине и уређења простора), за одређене делове подручја / локације, неспорног приоритета и намене, како би

се омогућила нова и спречила бесправна изградња у догледном периоду.

Предлажу се следећи приоритети:

- Беле воде-Дајићи, центар управљања Парком;
- Голијска река (ревизија плана);
- Одвраћеница;
- Просторна културно-историјска целина манастира Студенице;
- Девићи (ревизија плана);
- Рудно;
- Градац;
- Дуга Пољана.

Овим плановима би требало обухватити и елементе саобраћајне и комуналне инфраструктуре за заједницу насеља чији су они центри, са могућношћу непосредног издавања аката о урбанистичким условима.

За предложена насеља/локалитете који се сматрају носицима развоја подручја, треба приступити **изради / ажурирању топографских и катастарских планова** (размера 1:1000 и 1:2500).

11.0. ЗАКЉУЧНЕ ОЦЕНЕ

Основну вредност Голије карактерише изванредно богатство и разноврсност рељефа и геолошке грађе што је основна карактеристика ширег алпско-динарског геосистема.

Разноврсност абиотичке средине прати истовремено и јединствен **биолошки диверзитет**.

Основне потенцијале Голије чине очуване **природне и културно историјске вредности** и квалитетни и драгоцени **ресурси** као што су: велике количине квалитетне воде, укључујући и изворишта термоминералних вода, затим знатни комплекси очуваних шума и веће површине под квалитетним пашњацима и ливадама.

Присутан је **висок степен очуваности животне средине** по свим својим сегментима. Приметних загађења нема, као ни значајнијих фактора деградације.

Голија спада у подручја у Србији које је због своје физичке неприступачности и неразвијености, углавном, остало **поштеђено урбане узурпације**.

Стратешки је неопходно обезбедити једнакоправно третирање развојних процеса, процеса коришћења, организовања и уређења простора, са заштитом Парка природе / подручја посебне намене од јавног интереса.

Свака врста и режим заштите условљен је **антропогеним фактором** као субјектом од чијег понашања зависи остваривање заштите, а који је мотивисан различитим интересима које треба синхронизовати.

Реализација усвојених стратешких опредељења, захтева, приступање активностима које се цене приоритетним.

Успешан наставак рада на Просторном плану и његова примена у пракси упућују на потребу **редефинисања формално прихваћених метода и поступака у планирању**. Евидентно је, да План не може бити детерминистичког карактера у оним областима где не постоји довољно релевантна информациона основа, односно усвојени програми развоја и обезбеђена материјална потпора.

Следствено томе, посебан значај добија институт спровођења Плана али и потреба јасног дефинисања надлежности и компетенција заинтересоване заједнице.

За успостављање функционалног, институционалног и организационог система управљања, финансирања и доношења стратешких одлука за подручје Голије у целини је потребно активно учешће републичких и локалних органа управе.